

Received / Makale Geliş Tarihi
Published / Yayınlanma Tarihi
Volume / Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp

16.09.2023
29.10.2023
10 (29 Ekim 100. Yıl Özel Sayısı), 48-55

Araştırma Makalesi / Research Article
10.5281/zenodo.10055751

Dr. Öğr. Üyesi Altun Altun

<https://orcid.org/0000-0003-2040-9965>

Hakkari Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hakkari / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/00nddb461>

Covid-19 ile Mücadelede Nato'nun Rolü

The Role of Nato in the Fight Against Covid-19

ÖZET

Tüm toplumlar güvenlik endişelerini azaltmak için günümüzde de güvenlik örgütlenmelerine ihtiyaç duymaktadır. COVID-19 pandemisi bireyin ve toplumun güvenliğinin en az devletin güvenliği kadar önemli olduğunu bu güvenliğinde hukukun üstünlüğü, insan hak ve özgürlükleri ile demokrasi olmadan korunamayacağını göstermiştir. Güvenlik ortamındaki yeni sistemik oluşumun bu öne çıkan özelliği NATO gibi siyasi ve askeri örgütlenmelere ihtiyaç duyulabileceğini göstermektedir. Silahlı kuvvetlerin sağlık ve koruma sorumluluğu NATO'ya ait değildir, üye devletlere aittir. Bu, NATO'nun pandemik mücadelede oynayacak bir rolü olmadığı anlamına gelmiyor ve COVID-19'dan ağır şekilde etkilenen üye ülkeler, yardım için hızla İttifak'a başvurmuştur. NATO'nun şu ana kadar COVID-19 pandemisine verdiği tepki, ittifakın, üye devletlerin sağlıkla ilgili acil durumlara yanıt vermesinde gerçekten olumlu bir iyileşme rolü oynayabileceğini göstermiştir. Kurulduğu 1949 yılından itibaren NATO'nun güvenlik politikaları bu gelişmeleri mümkün kılacak şartların oluşması açısından temel olmuştur. Bu çalışmada NATO'nun COVID-19 ile mücadeledeki rolü ve salgın sonrası NATO'nun geleceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: NATO, COVID-19, Uluslararası Örgütler.

ABSTRACT

All societies of today need security organizations to reduce their safety-related concerns. The COVID-19 pandemic has shown that the safety of the individual and society is at least as important as the security of the state, and it is not possible to protect the rule of law and human rights and freedoms without democracy. This prominent characteristic of the new systemic order emerging in the environment of security and safety demonstrates that political and military organizations such as NATO may be necessary. The health and protection responsibilities of the armed forces fall upon member states, rather than NATO. However, this does not mean that NATO does not have a role to play in the fight against the pandemic, and as such, the member states that have been severely affected by COVID-19 have immediately resorted to the help of the Treaty. The response of NATO to the COVID-19 pandemic so far has demonstrated that the Treaty can play a significant relief role in the response of the member states to health-related emergencies. Since its establishment in 1949, the security policies of NATO have constituted a foundation for the formation of circumstances that would make these developments possible. This study discusses the role of NATO in the fight against the COVID-19 pandemic and the future of NATO in the post-pandemic period.

Keywords: NATO, COVID-19, International Organizations.

1. GİRİŞ

Batı Bloğunun siyasi ve askeri iş birliğini kurumsallaştıran Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kurulması Soğuk Savaş'ın dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Politik ve askeri araçlarla üye devletlerin özgürlüğünü ve güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan örgüt tarihteki en uzun süreli ittifaklardan biri olarak ön plana çıkmaktadır. Gerek Soğuk Savaş döneminde gerekse de sonrasında örgütün genişlemesi üye devletlerin de dış politikalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Güçlenen, genişleyen ve derinleşen küreselleşme olgusu, sınırların ortadan kalkmasını, sosyal, siyasal ve ekonomik hızlı dönüşümleri ortaya çıkarmış ve bu dönüşüm devlet dışı aktörlerin sayısını ve gücünü artırmıştır. Tüm bu dönüşümler güvenlik kavramında da baş döndürücü bir değişimin araçları olmuştur. Aktörler arası çıkar çatışmaları güç rekabetini ve çatışmayı doğurmuştur. Bu bağlamda 21. yüzyılın değişen ve dönüşen güvenlik anlayışında NATO'nun rolünü anlamlandırma çabası ön plana çıkmaktadır.

COVID-19 krizinden kaynaklanan zorlukların yalnızca sağlık politikaları ve ekonomi üzerinde değil, aynı zamanda güvenlik ve çatışma alanları üzerinde de geniş kapsamlı etkileri vardır. Bu durum kaçınılmaz olarak savunma bütçesi tartışmalarına, jeopolitik güçlerin değişen doğasına, bazı ülkelerin maske ve tıbbi

ekipmanlara ilişkin farklı diplomatik politikalarına ve çatışma bölgelerine etkisine ilişkin soruları gündeme getirecektir. NATO'nun krizi nasıl ele aldığı ve ittifakın gelecekteki rolünü ve stratejisini nasıl şekillendireceği sorusu, özellikle ileriye dönük değerlendirme süreci ışığında önemini korumaktadır.

2. NATO'NUN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ GÜVENLİK POLİTİKALARI

NATO'ya üye devletlerin özgürlük ve güvenliklerinin sağlanması örgütün kuruluş hedeflerinden en önemlisi olmuştur. Bu nedenle Sovyet Rusya'nın izlediği yayılcı siyaset birinci tehdit olarak görülmüştür. Tehdidi engellemek için NATO'da askeri stratejiler belirlenerek bu yönde yapılar tesis edilmiştir. Caydırıcılık stratejisi ön planda tutularak nükleer, biyolojik ve kimyasal silah saldırılarına karşı üye devletlerini korumak hedeflenmiştir. Güç dengeleri ise bu hedefe ulaşmak amacıyla kurulmuştur. NATO kurulduğu ilk yıllarda (1949-1952) Sovyet Rusya'nın yayılcı politikasını sınırda durdurmayı amaçlayan, nükleer silahları kapsamayan bir strateji belirlemiştir. Bu strateji 1952'da Lizbon'da benimsenmiş ve "sınırlı savaş stratejisi" olarak bilinen bu stratejiyle Sovyet Rusya'nın karşısında sayısal açıdan askeri gücü dengelemek için NATO'nun asker sayısını arttırmak hedeflenmiştir. NATO stratejisi ilerleyen süreçte (1950-1957) nükleer güç üzerine konumlanırken ABD bu durumu sahip olduğu nükleer silahlar sayesinde oluşturabilmiştir. Bunlara ek olarak NATO Soğuk Savaş döneminde sırasıyla durdurma doktrini, kitlevi mukabele ve esnek mukabele doktrinlerini kabul etmiş ve uygulamıştır (Yiğittepe, 2020b:112).

Geniş kapsamlı siyasi bir doktrin olan durdurma doktrini, Sovyet Rusya'nın Avrupa da ele geçirdiği yerlerin sayısını arttırmamak için ortaya konulmuş bir doktrindir. Sovyet Rusya'nın hızla yayılma yöntemlerine karşılık olarak Avrupa ve ABD ilk olarak Sovyet yayılmasını durdurmayı düşünmüştür. Bu düşünceyle Avrupa'da siyasi istikrarın sağlanmasına çalışılmıştır. Sovyetlerin yayılma yöntemlerindeki çeşitlilikten dolayı bazı adımların atılması zorunlu olmuştur. Birinci olarak, Sovyetlerin yayılma olasılığı olan Norveç'ten Türkiye'ye ve Uzakdoğu'ya kadar uzanan ve Sovyet Rusya ile sınırı bulunan yerlerin askeri açıdan bir savunma hazırlığına girmesi gerekiyordu. ABD, İngiltere ve Fransa Sovyetleri çevreleme politikasını hayata geçirmiştir. İkinci adım olarak, Sovyet saldırılarına karşı ekonomik ve siyasi açıdan zayıf bölgelere askeri ve teknik içerikli yardımlar yapılmıştır. Bu doktrinle birlikte NATO, Sovyet Rusya'nın yayılmasını önleyerek Batı Avrupa'ya doğru genişlemesini durdurmuştur. Durdurma doktriniyle Doğu-Batı sınırı kesin çizgilerle çizilirken Avrupalı üyelerin silahlandırılması ve ABD'nin hem konvansiyonel hem de nükleer silahlarla Avrupa'nın güvenliğine katkı sunması amaçlanmıştır (Yiğittepe, 2020a, 36).

NATO uzun zaman kitlevi mukabele adı verilen askeri stratejiyi benimsemiştir. Buna göre ittifak üyelerinden birisine yönelen saldırı, tüm üyelere yapılmış sayılarak hep birlikte karşı konulacaktır. Saldırı konvansiyonel silahlarla yapılmış olsa bile NATO nükleer silahlar kullanacaktır. Fakat bir müddet sonra SSCB'de nükleer güce sahip olunca Varşova Paktı'nın da yüksek tahrip gücü olan nükleer silahlar kullanabileceği ortaya çıkmıştır. Geliştirilen yeni füzelerle, ABD'nin SSCB'den vurulabileceği anlaşılmıştır. NATO'nun stratejisi olası bir savaşta durumu Avrupa sınırlarında tutmak isteyen ABD tarafından esnek karşılık stratejisine çevrilmiştir (Büyük Ansiklopedi, 1990:4148).

1960'ların sonlarından itibaren NATO esnek mukabele doktrinini kabul etmiştir. Bu doktrine göre, karşı taraftan gelecek saldırının niteliğine uygun bir karşılık verilmesi öngörülmüştür. Böylece, Avrupa'da SSCB tarafından konvansiyonel silahlarla girilecek bir harekâta aynı düzeyde tepki verilebileceği gibi nükleer düzeyde de tepki gösterilebilecektir. Bu nedenle, gösterilecek tepkinin belirsizliğinin ilk saldırıda bulunacak taraf için caydırıcı olması beklenmiştir. Fakat NATO içerisinde de bu doktrine yönelik bazı tepkiler doğmuştur. Sovyetlerin uzun menzilli silahlarını geliştirmesi nedeniyle ABD'nin kendisini tehdit altında hissetmesi yönünde geliştirildiğine dair şüpheler oluşmuştur. Bu açıdan bazı Avrupa ülkelerinin topraklarının doğrudan bir savaş alanına dönüşebileceği riskini de beraberinde getirmiştir. Tüm bunlara rağmen 1962 yılında ABD'nin askeri stratejisi olarak kabul edilen Esnek Karşılık NATO tarafından 1967 yılında resmen kabul edilmiştir (Sönmezoglu, 1996:180).

Soğuk Savaş sonrasında özellikle AGİT, BAB ve NATO belgelerinde etnik temelli bir şekilde kurulup işletilen devlet destekli küresel terör faaliyetleri en büyük terör riski olarak kabul edilmiştir. NATO'nun terörle mücadeleyi içeren yeni stratejik konseptinden sonra NATO çerçevesinde yapılan "Kuzey Atlantik Konseyi Bakanlar Toplantıları" sonrasında yayınlanan ortak bildirimlerin büyük çoğunluğunda terör konusunda maddelere yer verilmiştir. NATO yeni stratejisiyle birlikte kendisine tehdit oluşturan askeri ve askeri olmayan tehditleri sıralayarak siyasi ve iktisadi istikrarsızlıklar, etnik çatışmalar, kitle imha silahlarının yaygınlaşması gibi konuları birinci dereceden tehdit sınıfına yerleştirmiştir (Yalçınar, 2006:112).

Dünyada meydana gelen hızlı siyasi ve iktisadi gelişmeler karşısında NATO'nun da savunma kimliği değişim göstermiştir. Bu değişimin somut hale gelmesi ise 6-8 Kasım 1991 tarihinde Roma'da yapılan toplantıda gerçekleştirilmiştir. NATO Kuzey Atlantik Konseyi, "ittifakın yeni stratejik kavramı" başlıklı bir belge ile "kapsamlı güvenlik" kavramı stratejisinin temel alınmasını sağlamış ve daha önceki stratejilerin yerini almıştır.¹ Söz konusu belgeye göre, NATO güçlerinde kapsamlı indirim, hareket kabiliyeti daha fazla, acil müdahale gücüne sahip çok uluslu Çevik Tepki Gücü oluşumu ve nükleer silahlarda indirim kararları alınmıştır. Bu yeni stratejiyle birlikte NATO, krizlerin çözümünde önce diplomatik yolların kullanılmasını, işbirliği ve diyalogların geliştirilmesini savunarak siyasi niteliğini geliştirmeyi hedeflemektedir. Krizlerin siyasal yöntemler ile çözülememesi durumunda ise askeri önlemler alınabilecek, nükleer silahlar ise son cevap olarak düşünülebilecektir. Kapsamlı Güvenlik Kavramı'nın diğer bir stratejisi ise Bunalım Yöntemi olarak belirlenmiştir. Ne taraftan geleceği belli olmayan risklere karşı geliştirilen bir anlayış olan Bunalım Yöntemi ile amaçlanan bunalımın çıkmadan önlenmesidir (Sönmezoğlu, 1996:287).

Doğu Bloğu'nun yıkılıp komünizm tehlikesinin geçmesinden sonra NATO Genel Sekreteri Willy Claes tarafından İslami tehlike üzerinde durulmuştur. Claes, 2 Şubat 1995 tarihinde Alman Sueddeutsche Zeitung gazetesine "İslam köktenciliği NATO ittifakı için çok ciddi bir tehlike" şeklinde röportaj vermiştir (Şiyan, 2020).

1999 Washington Zirvesi hazırlıkları esnasında ABD terörizmle mücadelenin NATO'nun esas görevlerinden birisi olması gerektiğinin altını çizmiş ve bu konuda üyeleri teşvik etmiştir. Ancak NATO'nun Avrupalı üyeleri başta Fransa olmak üzere buna karşı çıkarak NATO'nun askeri bir ittifaktan ziyade Avrupa Polis gücüne dönüşebilme tehlikesinin üzerinde durmuştur. Terörizm diplomatik faaliyetler neticesinde 1999 Stratejik Konsepti'nde ana odakta olmasa da NATO'nun güvenlik sorunları içerisine dahil edilmiştir. Bu Konsept'in 53. Maddesinde 1991 Stratejik Konsept'inden farklı olarak NATO'nun askeri gücünün ve kritik altyapı tesislerinin terörist saldırılara karşı korunması gerekliliği vurgulanmıştır (Saraçoğlu, 2015:48).

Terörizm, NATO ülkelerinin vatandaşlarının güvenliğine ve uluslararası istikrar ve refaha doğrudan tehdit oluşturmaktadır. Sınır, milliyet veya din tanımayan kalıcı bir küresel tehdittir ve uluslararası toplumun birlikte üstesinden gelmesi gereken bir meydan okumadır. NATO bu tehdide kararlılıkla ve tam bir dayanışma içinde savaşmaya devam edecektir. NATO'nun terörle mücadele konusundaki çalışmaları, tehdide ilişkin farkındalığı artırmaya, hazırlık ve yanıt verme yeteneklerini geliştirmeye ve ortak ülkeler ve diğer uluslararası aktörlerle angajmanı güçlendirmeye odaklanmaktadır. 2002'de Prag Zirvesi sırasında NATO liderleri İttifak'ı terörle mücadeleye uyarlamayı amaçlayan bir önlem paketini kabul ettiler. Bu önlemler arasında Terörizme Karşı Savunma için Askeri Konsept, Terörizme Karşı Ortaklık Eylem Planı (PAP-T), nükleer, biyolojik ve kimyasal savunma girişimleri, Sivil Acil Durum Planlama Eylem Planı, siber savunma stratejisi, diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği ve istihbarat paylaşımının iyileştirilmesi bulunmaktadır (NATO, 2021).

NATO'nun 2010'daki stratejik konseptinde yer alan güvenlik hedefleri içerisinde terörle mücadele ön plana çıkmıştır. Geleneksel askeri yaklaşımın çevresel tehditler, enerji güvenliği gibi yeni güvenlik tehditleri ile mücadele için "ortaklarla siyasi işbirliği" gibi yeni yaklaşımların doğması ve yeni yöntemlerin benimsenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu çerçevede NATO'nun yeni yaklaşımıyla askeri operasyonların yanında sivil operasyonlara da yöneldiği görülmüştür (Sönmez, 2020:65).

NATO'nun 2001-2003 yılları arasında Balkan coğrafyasında üstlenmiş olduğu görevden sonra sınırları dışındaki ilk görevi 2003 yılında Afganistan'daki ISAF (Uluslararası Yardım Gücü) nezdinde olmuştur. NATO'nun son alan dışı operasyonu ise Libya'daki iç çatışmaları sonlandırmak için Mart 2011'de yapılmıştır. Libya'da yapılan bu operasyon NATO'nun küresel bir örgüt olduğunu tüm dünyaya sergilemiştir. Ayrıca NATO, Akdeniz'de, Aden Körfezi'nde ve Somali'de 2009 ve 2016 yılları arasında korsanlık eylemlerine karşı mücadelede Birleşik Görev Gücü çerçevesinde faaliyetlerde bulunmuştur. NATO bu operasyonlarla birlikte başta insani güvenlik ekseninde olmak üzere her türlü krize operasyonda bulunabileceğini göstermiştir (Yığıttepe, 2020b:114).

¹ İlgili Belgeye şu linkten ulaşılabilir: The Alliance's New Strategic Concept (1991) https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm.

NATO, temel kuruluş amacı olan güvenlik çerçevesinde de görevler yürütmektedir. Örneğin, “NATO Hava Devriyesi” kapsamında uluslararası uçuş düzenlemelerine uymayan askeri ve sivil uçuşlarda, NATO kuvvetlerine tespit, iletişim ve gerekli hallerde müdahale amaçlı yetki verilmiştir. NATO 2016 yılında Akdeniz’de terörle mücadele amacıyla “Deniz Muhafızı Harekatını” başlatmıştır. Bu kuvvetler seyrüsefer özgürlüğünün gerçekleştirilmesi, gerekli durumlarda yasaklamaların uygulanması ve bölgede kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi gibi amaçlarla faaliyetler yürütmektedir (Sönmez, 2020:66).

Terörle mücadele politikası çerçevesinde NATO, üye devletlerin istihbarat servisleri arasındaki işbirliği sayesinde 2017 yılından bu yana daha fazla bilgi paylaşımından yararlanmaktadır. NATO ve ortak ülke teşkilatları arasındaki bilgi paylaşımı, Brüksel’deki NATO Karargahında bulunan Terörizm İstihbarat Hücresi aracılığıyla aktiftir ve bu, İttifak’ın zorluklara yanıt verme yeteneğini geliştirerek, aynı zamanda Güney Merkezi aracılığıyla da zorluklara başa çıkmak için işbirliği yapma biçimini geliştirir. 11-12 Temmuz 2018’de Brüksel’deki Kuzey Atlantik Konseyi toplantısına katılan Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından yayınlanan deklarasyona göre;

Terörizm, tüm biçimleri ve tezahürleriyle, halklarımızın güvenliğine ve daha geniş anlamda uluslararası istikrar ve refaha doğrudan tehdit oluşturmaya devam ediyor. İttifak’ı birleştiren değerlere doğrudan meydan okuduğu için terörizmi kategorik olarak reddediyoruz. Dayanışmamız ve kararlılığımız galip gelecektir. Uluslararası toplumun bir bütün olarak, çok çeşitli araç ve aktörleri içeren tutarlı, önemli ve uzun vadeli bir çabayla üstesinden gelinmesi gereken terörle mücadeleyi sürdürmeye kararlıyız. Uluslar kendi iç güvenlikleri ve kendi dayanıklılıkları için birincil sorumluluğu elinde tutarken, NATO, daha geniş uluslararası çabalarla tamamlayıcı olarak ve uluslararası hukuka ve BM Şartı’nın amaç ve ilkelerine uygun olarak değer katar ve oynayacak bir role sahiptir. İttifak içindeki işbirliği, Müttfiklerin terör eylemlerini önleme, hafifletme, yanıt verme ve bunlara karşı dirençli olma konusundaki ulusal çabalarını ve kapasitesini artırabilir. Teröre yapılan her türlü mali desteği kınıyoruz. Ayrıca terörizmin yayılmasına elverişli koşulların ele alınması ihtiyacının da farkındayız. NATO’nun terörizme karşı mücadeledeki rolü, İttifak’ın caydırıcılığa ve savunmaya ve istikrarı öngörmeye yönelik 360 derecelik yaklaşımının ayrılmaz bir parçasıdır; bu nedenle, üç temel göreve de katkıda bulunur: toplu savunma, kriz yönetimi ve işbirliğine dayalı güvenlik. Terörizme yaklaşımımız ve nedenleri, terörle mücadeleye ilişkin tüm ilgili Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarını (UNSCR) destekler (NATO, 2018).

Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya’yı Doğu Avrupa’da sınırlandırmayı amaçlayan ittifak Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlar başta olmak üzere etnik çatışmalar ve iç savaş bölgelerinde barışı inşa ve koruma görevine öncelik vermiştir. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra küresel terör tehdidi ve terör örgütleri ile mücadele NATO’nun yeni tehdit algısını biçimlendirmiş ve Afganistan gibi alan dışı bölgeler jeopolitik öncelik kazanmıştır. Arap Baharı ile birlikte ortaya çıkan iç çatışmalardan kaynaklı düzensiz göç ve sığınmacılar, Rusya-Çin, siber güvenlik, iklim değişikliği ve enerji güvenliği küresel güvenlik ortamını biçimlendiren yeni tehditler arasında yer almıştır. COVID-19 öncesi NATO’nun savunma harcamalarıyla ilgili meselelerin dışında yeni bir stratejik dönüşümü gerekli kılan güvenlik ortamıyla karşı karşıya kaldığı söylenebilir. COVID-19 salgınından kısa bir süre önce Aralık 2019’da Londra’da yapılan NATO zirvesinde Çin İttifak için yeni bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Çin’in askeri, ekonomik ve teknolojik nüfuzunun gün geçtikçe artması NATO açısından küresel rekabette büyük bir kaygıya neden olmuştur. Fakat NATO’nun Rusya gibi Çin tehdidi karşısında da ortak bir tavır alması zor görünmektedir. NATO’nun 2019 sonunda Çin’i yeni güvenlik tehditleri arasına almasının ardından COVID-19 konvansiyonel olmayan yeni bir tehdidi gündeme getirmiştir. NATO, COVID-19 salgınıyla “görünmeyen bir düşmanla” yüz yüze gelmiş ve konvansiyonel tehditlere karşı planlanan savunma yapısı salgınla mücadelede yeterli olmamıştır (Erdağ, 2020:11).

3. COVID-19 VE NATO: SALGIN HASTALIKLAR NATO’NUN YENİ GÜVENLİK SORUNU MU?

NATO, bir askeri örgüt olarak COVID-19 salgınına karşı hazırlıksız yakalanmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra terörle mücadeleyi tehdit kaynakları arasına alan NATO, 2014 zirve bildirisinde iklim değişikliği, doğal afet ve yaygın salgın risklerinin artan öneminden bahsetse de “salgın hastalıklarla mücadele” ittifakın temel metinlerinde yer almamış ve NATO’nun görev kapsamı ve sorumluluk alanına dahil edilmemiştir (Akgün, 2020).

COVID-19 ile birlikte öngörülemeyen mevcut güvenlik ortamı sivil hazırlığa yeniden odaklanmaya yol açmıştır. NATO ve üye devletler, toplumları ve kritik altyapıyı önemli şekilde etkileyebilecek durumlara hazırlanmaya çalışmıştır. Üye devletler NATO'nun temel gereksinimlerini 2016 Varşova Zirvesi'nde yerine getirmeye çalışarak direnci artırmaya kararlı olduklarını bildirmişlerdir:

- Hükümetin sürekliliğini ve kritik hükümet hizmetlerini güvence altına alma
- Esnek enerji kaynakları
- İnsanların kontrolsüz hareketleriyle etkili bir şekilde başa çıkma yeteneği
- Dayanıklı gıda ve su kaynakları
- Toplu kayıplarla başa çıkma yeteneği
- Dayanıklı sivil iletişim sistemleri
- Esnek sivil ulaşım sistemleri

Bu taahhüt, stratejik ortamın değiştiğinin ve sivil yapıların, kaynakların ve hizmetlerin dayanıklılığının günümüzün modern toplumları için ilk savunma hattı olduğunun kabulüne dayanmaktadır (Roepke ve Thankey, 2019).

COVID-19 krizinin başlangıcında devam eden sekiz operasyonel temel göreve ek olarak, NATO'nun salgın söylemi, krizlere yanıt vermeye hazır olma yetkisi kapsamındaki diğer iki acil duruma özgü önemli görevin performansı ile ilgiliydi: stratejik hava ikmal ve temel tıbbi ekipman ile hastaların taşınması ve tüm hükümet düzeyinde hazırlığı artırmak için üye devletlere yardım. 1949 Washington Antlaşması'nın 3. Maddesi, NATO'nun üyelerinin ulusal direncini koruma sorumluluğuyla ilgili olarak kullanıldı. Dünya Savaşı bağlamında NATO kurulduğunda, en büyük tehdit SSCB'nin silahlı saldırısıydı. Direnç, özellikle gelişmekte olan bir jeostratejik ortam bağlamında, hükümetin ve temel işlerin sürekliliği için gerekli olarak algılandı. Bu durum NATO'nun üye devletlere on yıllar boyunca geliştirdiği temel gereksinim yönergelerini sağlaması anlamına geliyordu (Baciu, 2021).

Kriz müdahalesi NATO'nun uzun yıllara dayanan kanıtlanmış deneyime ve eğitime sahip olduğu bir alandır. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg Kuzey Makedonya'nın üyeliği ile ilgili yazısında COVID-19 ile mücadelede Transatlantik dayanışmasının özünün önemli olduğunu belirterek şu ifadelerle yer vermiştir: “Tüm NATO ülkelerinde ordular, planlama ve lojistik, sahra hastaneleri, hastaların taşınması ve halka açık alanların dezenfeksiyonu olmak üzere ulusal çabalarda hayati bir rol oynamıştır. NATO, sağlık hizmetlerini de kapsayacak şekilde müttefiklerin dayanıklılığını güçlendirmek için yıllardır çalışmaktadır. Kuzey Makedonya yakın zamanda NATO'nun Yeni Nesil Olay Komuta Sistemini benimsemiş ve bunu ülke çapındaki COVID-19 faaliyetlerini koordine etmek için kullanıyor. Aslında, son birkaç yılda NATO, Kuzey Makedonya'da 500'den fazla ilk müdahale ekibini, bunun gibi büyük olaylara yanıt verme becerilerini geliştirmek üzere eğitti” (Stoltenberg, 2020). COVID-19 krizine özgü ikinci bir boyut, maskeler, koruyucu ekipman ve diğer tıbbi malzemeler gibi temel tıbbi ekipmanların stratejik hava taşımacılığı ile ilgilidir. Mart-Haziran 2020 döneminde NATO üye devletleri veya ortak ülkelerin taleplerine dayalı olarak 100'den fazla stratejik hava ikmal ve hasta ve temel tıbbi ekipman taşıma misyonu gerçekleştirilmiştir. Yedi müttefik ve dokuz ortak ülke, Avrupa-Atlantik Afet Müdahale Koordinasyon Merkezi (EADRCC) aracılığıyla uluslararası yardım talep etmiştir (Eadrcc Situation Report #19, 2020).

Kamuya açık toplantılarda “NATO'nun sağlık krizinin güvenlik krizine dönüşmemesini sağlamak istediği” vurgulanmıştır. Brüksel'deki NATO Askeri Komitesi başkanı, NATO'nun krizlerle başa çıkmak için kurulduğunu ve dünya koronavirüs pandemisiyle karşı karşıya kalırken ittifakın devam ettiğini söylemiştir. Bu nedenle, silahlı kuvvetleri korumak için gerekli tüm önlemleri almaya devam edilirken, operasyonel hazırlık azalmadan devam etmiş: askeri güçler hazır, tetikte ve her türlü tehdide yanıt vermeye hazır olmuştur (Garamone, 2020).

Operasyonel çerçeve açısından NATO, hibrit tehditler için tanımlanan protokolü izleyerek COVID-19'u ele almıştır. Hazırlıklı olmaya güçlü bir şekilde odaklanarak, NATO karargahındaki Ortak İstihbarat ve Güvenlik Birimi tarafından yürütülen analitik bir çalışma ile ittifak görevlerinde, eğitimlerinde ve tatbikatlarında dayanıklılık ve sürekliliğin yanı sıra dezenformasyon gibi güvenliğe yönelik daha yeni tehditlere caydırıcılık sağlamak için üç ana alan belirlemiştir. Yakın tarihli bir NATO raporuna göre virüsün yayılma hızı ve ölümcül potansiyeline ilişkin belirsizlikler nedeniyle eğitim ve tatbikatları da içeren askeri faaliyetler %33 oranında azaltılırken personel %80 oranında azaltılmıştır. NATO misyonları çoğunlukla COVID-19'a karşı sorunsuz bir şekilde uyum sağlamıştır. NATO'nun Baltık ülkelerindeki

varlığı tıbbi yardım sağlamada ve özellikle hastaların taşınmasında yardımcı olmuştur. Almanya, Hırvatistan ve Hollanda Litvanya'daki misyona ek destek sağlamıştır. Kosova'da ise NATO personeli yerel nüfusa ve yetkililere yardım sağlamıştır. Ancak ittifakın denizaşırı misyonları ve güney kanadı boyunca bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Dünya siyasetindeki tonik değişim, Çin'in yükselişi, COVID-19 salgını bir değişimi ortaya çıkardı. NATO hibrit savaş ve toplumsal dayanıklılık konusundaki belirli politika yeterliliklerini sağlamlaştırarak COVID-19'a haklı olarak yanıt vermiştir. Ancak bu politikalar ilk başlarda NATO'yu kurtaramamış sadece siyaset yapabilmıştır. COVID-19 kaygı verici bir şekilde görünürlük mücadelesi veren bir ittifak içindeki siyasi kırılmaları büyütüştür. Müttefikler seyahat kısıtlamaları, tıbbi malzeme ve aşular konusunda çatışmıştır. Liberal güçler arasında stratejik düşünceleri iletirmek için görünüşte ideal bir forum olan G7 Zirvesi Hong Kong ile ilgili Çin'e nasıl yaptırım uygulanacağı konusundaki anlaşmazlık nedeniyle yaz boyunca gerçekleştirilememiştir. Akabinde ABD'nin Avrupa'daki askeri varlığını azaltma kararı, ABD'nin NATO'ya bağlılığı konusunda kaygı uyandırmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi içinde müttefikler, İran yaptırımlarına karşı anlamlı bir yaklaşımı koordine edememiştir (Rynning, 2020).

NATO'nun Irak'taki misyonu COVID-19'dan en çok etkilenen misyon olmuştur. İttifak 19 Mart'ta ülkedeki askeri eğitim faaliyetlerine iki ay süreyle ara verirken ABD ise 19 Mart'tan itibaren farklı aralıklarla altı üstten çekilmiştir. DEAŞ ise Irak'taki COVID-19 salgını ve güvenlik boşluğu nedeniyle saldırılarını arttırmıştır (Okuducu, 2020).

NATO, personel ve savunma birliklerinde virüs tespit edilince bazı büyük tatbikatlarını ya ertelemiş ya da iptal etmiştir. ABD'nin kriz anında Avrupa'ya asker ve teçhizat sevkiyatını tatbik eden "Defender-Europe 20", ilk etkilenen tatbikatlardan biri olmuştur. ABD, Fransa, Almanya, İngiltere, Danimarka ve Belçika gibi NATO üyesi ülkelerinin ordularının katılacağı NATO tatbikatı COVID-19 nedeniyle iptal edilmiştir (Birgün, 2020). ABD, Avrupa'ya sevkiyatın durdurulacağını ve tatbikatın bazı bölümlerinin ertelendiğini duyurmuştur. Norveç'te ise "Exercise Cold Response 20" isimli tatbikat durdurulmuştur. Söz konusu tatbikatta ABD ile 8 farklı üyeden 15 bin civarında NATO askerinin katılımıyla Rusya sınırı yakınlarında, soğuk hava koşullarında eğitim yapılması öngörülmüştü. COVID-19 nedeniyle iptal edilen diğer NATO tatbikatları ise "Dynamic Front", "Saber Strike" ve "Swift Response" olmuştur. Esas görevi üyelerine güvenlik sağlamak olan NATO uluslararası basın tarafından üyelerin yardım taleplerini manşetlerine taşımıştır. NATO yetkilileri, örgütün solunum cihazları ve tıbbi malzeme stoku bulunmadığını ifade ederek COVID-19'un uluslararası boyutta bir sağlık krizi olduğunu ve temel sorumluluğun ulusal yetkililerde olduğunu bildirmiştir. Diğer taraftan NATO'nun hava nakliyesi alanında iki ayrı programı olmasına rağmen üyeler aynı Avrupa Birliği (AB) örneğine benzer şekilde COVID-19 salgınıyla mücadelede karşılaştıkları zorluklar için daha fazla destek beklemiştir. Hatta bazı üyeler tüm müttefiklere ortak savunma taahhüt eden 5'inci maddenin işletilmesi gerektiğini gündeme taşımıştır. NATO ise bir savunma ittifakı olduğunu, sağlık sektörünün ulusal sorumluluğa ait bulunduğunu ve talep edilmesi halinde gerekli yardımı sağlayabileceğini sürekli vurgulamıştır (Anadolu Ajansı, 2020).

NATO'nun kuruluşundan itibaren üye ülkelerin ekonomilerinin çökme tehlikesi ve bazı üye ülkelerde karar mekanizmalarının sektöre uğraması nedeniyle en kapsamlı tehditle karşılaşmıştır. İlk başlardaki hareketsizliğin yarattığı boşluğu ise Çin ve Rusya doldurmaya çalışmıştır. ABD Başkanı Donald Trump, NATO'da yük dağılımı konusunda özellikle Almanya ve Avrupa ülkelerini hedef tahtası yaparken COVID-19 krizi sonrası savunma harcamalarında tasarruf ihtiyacı ortaya çıktığında gündeme gelecek ilk konulardan birisi bu olacaktır. Pandeminin Avrupa ülkelerinde yaratacağı tahribat hesaba katılacak olursa askeri harcamalardaki imkanları daha da daraltacaktır (Köksal, 2020).

4. COVID-19 SONRASI NATO'NUN GELECEĞİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRME

Salgın hastalıklar ve uluslararası güvenlik arasındaki ilişkinin yakınlaştığını gördüğümüz pandemi dönemi askeri unsurlarla belirlenen klasik uluslararası güvenlik anlayışının yetersizliğini göstermesinin yanında, devletin güvenlik sağlayıcı rolünü hem değiştirdiğini hem de salgın sonrası sağlık güvenliği sorununun küresel tehditlere karşı kolektif tepki ve iş birliğini zorunlu kıldığını göstermektedir (Biro,2020:386).

COVID-19 krizinin Avrupa ve ABD'de meydana getirdiği yıkımdan sonra NATO'nun güvenlik mimarisini ve stratejisinde yeni ve önemli bir tehdit algısı olarak salgın hastalıklar, sağlık güvenliği ve sürdürülebilir tedarik zinciri sağlamasının yer alması beklenebilir. Bu çerçevede NATO'nun yeni güvenlik tehditlerini değerlendiren yeni bir stratejik konsept ile işbirliği ve çalışma kültürünü arttıracak güçlü adımlara ihtiyacı vardır. Bu stratejik konsept ise konvansiyonel tehditlere ek olarak sağlık, gıda ve teknoloji güvenliğini de beraberinde getirmelidir. İttifakın pandemiye görünmeyen bir düşman olarak tanımlaması pandemiye hem güvenlik tehdidi olarak tanımladığını hem de sağlık konusunu güvenleştirdiğine işaret etmektedir. Sağlık

güvenliği açısından tıbbi malzeme, aşı, ilaç, sağlık personeli ve sağlık kurumlarının yeni dönemde NATO'nun olası küresel güvenlik atmosferini şekillendiren unsurları oluşturacağı söylenebilir. Küresel güvenlik ortamının COVID-19 sonrasında kapasitesi güçlü olmayan devletlerin çökme riski, yabancı düşmanlığı ve ırkçılığın salgın kaynaklı olduğu düşünülerek artma eğilimi göstermesi ve uluslararası örgütlerin güvenliği sağlama konusundaki zafiyetleri şekillendirmektedir. Bu çerçevede salgın sonrası küresel güvenlik atmosferinde NATO'nun 'kolektif savunma' kavramını işlevsel hale getirecek ittifak üyesi devletler arasında yeni iş birliği ve birlikte çalışma stratejilerine ihtiyacı bulunmaktadır. Kuruluşundan günümüze kadar birçok stratejik dönüşüm geçiren NATO yeni bir dönüşüm sürecinin başındadır. NATO'nun yeni güvenlik risklerini öngörme, ittifak üyeleri arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve birlikte çalışma kabiliyetlerinin geliştirilmesi konularında kapasite genişletici yeni açılımlar yapması gerekmektedir. Küresel güvenlik ortamında yaşanan değişimler NATO'nun stratejik düşünce ve kültürünü dönüştürdüğü gibi COVID-19 salgının da dönüştürücü benzer bir etki meydana getirdiği söylenebilir. COVID-19 sonrası NATO stratejik dönüşümü ve tehdit algılarının çeşitlenmesine bağlı olarak savunma mekanizmalarının çeşitlendirilmesi üzerine şekillenecektir. NATO'nun savunma yapılanması ve kuvvet inşası kadar sağlık, gıda ve teknoloji altyapısı oluşumuna da ihtiyacı söz konusudur (Erdağ, 2020:9-15).

Son dönemde sürekli yeni varyantları çıkan virüs ile mücadelede Avrupa ülkeleri başta olmak üzere bir liderlik krizi yaşanmaktadır. Avrupa Birliği kurumları krizle mücadelede yetersiz kalmıştır. Avrupa liberal düzeni korumakla ilgili ABD'ye bağımlılıktan kurtulamamaktadır. Rusya'nın ise düzensizlikten ve çatışmalardan beslenen aktör olarak düzen kurma kapasitesi bulunmamaktadır (Ağır, 2021:889). ABD ise küresel bir aktör olarak virüs ile mücadelede öncü bir rol üstlenememiştir. NATO'nun ise henüz aktif olarak virüs ile mücadele ettiği söylenememektedir. COVID-19 varyantları bu şekilde yayılmaya devam ederse uluslararası sistemin güç yapısı değişecek hem siyasi hem ekonomik boyutta neticeleri olacaktır. 2010 Stratejik Konsepti ile küresel bir güvenlik teşkilatı rolüne bürünen NATO belirsizliğin ve öngörülemesizliğin artacağı belki de kaos şartlarının hakim olacağı uluslararası sistemi, salgın hastalıklar ve iklim değişikliğinin tehdit olarak kabul edileceği yeni bir güvenlik anlayışı ve organizasyon ile üstleneceği liderlik sayesinde demokrasi ve bireysel özgürlükler temelinde yeniden temellendirebilir. NATO geçmiş zamanlarda enerji güvenliği, siber tehditle mücadele, uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması gibi konularda üstlendiği öncü rolünü salgın hastalıklar ve neden olabilecekleri ekonomik ve sosyal krizlerin yönetilmesi konusunda da göstererek, küresel dünyanın ihtiyacı olan çoklu liderlik mekanizması boşluğunu doldurabilir (Demirci, 2020).

Liderliğin eksikliği kapsamlı reformları da zorlaştırmaktadır. NATO ortaklığı siyasi açıdan hassastır çünkü müttefikler arasında birçok çatışan çıkarı içerir ve dolayısıyla anlamlı reformlar üzerinde fikir birliğine varmak zor olabilmektedir. Müttefik içi siyasi mekanizmayı ileriye taşımak için güçlü bir liderliğe ihtiyaç vardır. Bu olmadan NATO COVID-19 benzeri krizlerde stratejik ve üretken bir ortaklık politikasını şekillendiremez veya yürütemez. Hiçbir NATO müttefikleri küresel bir krize yönelik hafifletici planlama ve uygulama konusunda başarılı olamamıştır ancak bunları planlamak ve NATO'nun diğer sorunlarının yanı sıra salgın ile başa çıkmak için İttifak'ın gelişimi artık çok önemli bir hale gelmiştir. Üyeler pandemiye karşı kendi müdahalelerinden sorumlu olsa da NATO hafifletme önlemlerini destekleyebilir, hazırlığını sağlayabilir ve düşmanlara yanıt verebilir. NATO'nun odak noktası üye devletlerin krizinin yönetilmesine yardımcı olmak, eğitim yoluyla hazırlığı sürdürmek ve Çin ve Rusya'nın dezenformasyonunu çürütmek olmalıdır (Shea, 2020).

5. SONUÇ

NATO, Soğuk Savaş'ın bitmesinin hemen ardından ortaya çıkan yeni tehditlerle mücadele edebilmek için gerekli adımları atmış ve varlığının sürdürme kararı almıştır. Soğuk Savaş sonrasında güvenlik örgütüne dönüşen NATO, ortaya koyduğu ve zaman zaman güncellediği stratejik konseptlerinde belirtilen vizyon ve misyonlarını gerçekleştirilmeye çalışmaktadır.

NATO, kamuoyuna açık COVID-19 söyleminde, salgının patlak verdiği sırada devam eden temel görevlerinin dayanıklılığı ve acil duruma özel iki ek görev olan stratejik hava ikmal ve devletlere yardımcı yerine getirilmesi en önemli konular olarak vurgulamıştır. Krize hazırlık yönergeleri sağlayarak ve AB ile birlikte dezenformasyona karşı çıkarak dayanıklılığı koruyan NATO, üye devletlerin ve ortakların acilen ihtiyaç duyduğu stratejik varlıkları sağlayarak kriz sırasında yararlılığını kanıtlamıştır. Böylece diğer aktörlerin veya uluslararası örgütlerin aynı ölçüde doldurmaya yeterli kapasiteye sahip olamayacağı bir boşluğu doldurmuştur. NATO'nun krizler ve stratejik hava ikmal gibi krize özel görevlerdeki geçmiş deneyimi yararlı olmuştur. NATO'nun İttifakın üye devletlerinin sağlıkla ilgili acil durumlarına müdahale etmelerine yardımcı olması COVID-19 ile mücadelede olumlu bir rol oynayabileceğini göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Akgün, B. (2020). Uluslararası Yönetişim Krizi. *Kriter Dergisi*, 46, 18-21.
- Anadolu Ajansı (2020). *Yeni Tip Koronavirüs NATO'yu da Vurdu*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yeni-tip-koronavirus-natoyu-da-vurdu/1787471>
- Baciu, C. (2021). Beyond the emergency problematique: how do security IOs respond to crises—a case study of NATO response to COVID-19. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8237037/#Fn17>
- Birgün (2020). *NATO Tatbikatına Koronavirüs İptali*. <https://www.birgun.net/haber/nato-tatbikatina-koronavirus-iptali-292516>
- Biol, A.F. (2020). Küreselleşme, Salgın Hastalıklar ve Güvenliğin Biyolojik Koşulları. Hakan Karaarslan ve Murat Demirel (Ed.), *Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları* içinde (s.371-389). Nobel.
- Büyük Ansiklopedi (1990). *NATO*. 11, 4146-4148. Milliyet Yayınları.
- Demirci, M.C. (2020, Mart 26). Covid-19 salgını sonrası, tek kutuplu küresel sistem sona mı erecek? NATO'nun rolü ne olur?. *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2020/03/26/kuresel-kapitalist-sistem-sonu-mu-covid-19-koronavirus-sonra-yeni-duzen-turkiye-nato-rolu>
- Eadrc Situation Report #19 (2020). *NATO*. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/7/pdf/200702-EADRCC-0107_sitrep19.pdf
- Erdağ, R. (2020). Koronavirüs Sonrası NATO'nun Geleceği. *SETA*, 319, 1-18.
- Garamone, J. (2020), NATO Looks to Ensure Health Crisis Doesn't Become Security Crisis. *NATO*. <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2187309/nato-looks-to-ensure-health-crisis-doesnt-become-security-crisis/>
- Köksal, S. (2020, Mayıs 1). Covid 19 Sonrası Türkiye: ABD, Rusya, AB, NATO. *Yetkin Report*. <https://yetkinreport.com/2020/05/01/covid-19-sonrasi-turkiye-abd-rusya-ab-nato/>
- NATO. (2018). *Brussels Summit Declaration*. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf
- NATO. (2021). *Countering Terrorism*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.html
- Okuducu, İ. (2020, Mayıs 7), Irak'ta siyasi ve güvenlik kriziyle koronavirüsten istifade eden DEAŞ saldırılarını artırıyor. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irakta-siyasi-ve-guvenlik-kriziyle-koronavirusten-istifade-eden-deas-saldirilarini-artiriyor-/1832175>
- Shea, J.(2020, April 6). Never waste a good crisis: are pandemics NATO's new security challenge?. *Friends of Europe*. <https://www.friendsofeurope.org/insights/never-waste-a-good-crisis-are-pandemics-natos-new-security-challenge/>
- Roepke, W. D. and Thankey, H. (2019). Resilience: the first line of defence. *NATO Review*. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/02/27/resilience-the-first-line-of-defence/index.html>
- Rynning, S. (2020), A renewed collective defense bargain? NATO in COVID's shadow. *NDC Policy Brief*, 16, 1-4. <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1468>
- Saraçoğlu, M.Y. (2015). Terörizmle Mücadele Kapsamında NATO'nun Dönüşümü ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], 412288, SBE, Kara Harp Okulu.
- Sönmez, E.K. (2020). Uluslararası Güvenliğin Sağlanmasında Uluslararası ve Bölgesel Örgütler. Emre Çıtak ve Sami Kiraz (Ed.), *Uluslararası Güvenlik içinde* (s.53-77), Orion.
- Sönmezoğlu, F. (1996). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. DER Yayınları.
- Stoltenberg, J. (2020), Welcome into the NATO family, North Macedonia!. *NATO*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_174616.htm
- Şiyhan, U. (2020, Haziran 16). Avrupa'da Artan İslamofobi ve 4 Ülkeye Kısa Bakış. *Stratejik Ortak*. <https://www.stratejikortak.com/2020/06/avrupa-islamofobi.html>
- The Alliance's New Strategic Concept. (1991). *NATO*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm
- Yalçın, S. (2006). Soğuk Savaş Sonrası Uluslar Arası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (4), 98-119.
- Yiğittepe, L. (2020a). *NATO, Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*. Cinius.
- Yiğittepe, L. (2020b). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik, Kavramsal Analiz ve Teorik Yaklaşımlar*. Nobel.